

1. Kanssakäymisen taidot sivistyksen mittana

Sivistynyt ihminen on opiskellut paljon. Sivistynyt ihminen on kouluttautunut korkealle.

Sivistynyt ihminen on lukenut kirjoja. Sivistynyt ihminen seuraa aikansa tapahtumia.

Yleissivistävässä suomalaisessa koulujärjestelmässämme meille opetetaan pilkkusääntöjen, toisen maailmansodan tapahtumien ja solun rakenteen lisäksi kuitenkin myös paljon muita sivistykseen kuuluvia asioita. Olen esimerkiksi oppinut viittaamalla odottamaan omaa puheenvuoroani, kuuntelemaan, mitä muilla on sanottavanaan, ja jakamaan ryhmätöissä vastuuta myös toisille. Mielestäni sivistyksen käsitettä pohtiessa ensimmäisenä mieleen tulevatkin aivan liian harvoin sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvät taidot.

Sosiaalisesta näkökulmasta sivistys liittyy käytöstapoihin, avoimuuteen, muiden huomiointiin ja omasta mielestäni erityisesti keskustelutaitoihin. Juuri keskustelutaitoja käsittelee Ruurik Holmin, Petro Poutasen ja Pirjo Ståhlen kirjoittama artikkeli ”Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteet ja edellytykset” (Sitra, 26.11.2018). Artikkelin avaa lukijalle dialogin käsitettä sekä esittelee edellytyksiä, jotka tekevät dialogin mahdolliseksi. Perinteisen ja ensimmäisenä sivistyksestä mieleen tulevan ”kirjasivistyksen” rinnalla kanssakäymisen ja keskustelemisen taidot ovatkin tärkeä sivistyksen mitta. Millä tavalla sivistys voi ilmetä tai toisaalta jäädä ilmenemättä erilaisissa keskustelutilanteissa?

Sivistys ei keskustelussa välttämättä tarkoita monimutkaisten sivistyssanojen käyttämistä. Se ei myöskään tarkoita sitä, että keskustelun osapuolet ajautuvat vaivihkaa kilpailemaan toisiaan vastaan siinä, kumpi on ikään kuin sivistyneempi. Sivistynyt keskustelu on nimenomaan Sitran artikkelissa käsiteltyä dialogia, ei artikkelissa myös mainittua debattia

eli väittelyä. Artikkelin mukaan dialogin ja debatin ero ei kuitenkaan ole tarkkarajainen. Sivistynyt keskustelija tunnistaakin, milloin kohtelias ja toista kunnioittava dialogi on vaarassa muuttua kilpailevaksi debatiksi. Sivistynyttä ei ole, jos kanssakeskustelijan yrittää lytätä käyttämällä epäreilusti hyväksi omaa sivistyssanastoaan, jota toinen ei tunne. Keskustelukumppanin äänen saa helposti hiipumaan, jos ei esimerkiksi selitä auki käyttämänsä resessiivistä alleelia - tämän tiedän omasta kokemuksesta.

Sitran artikkelissa dialogia kuvataan sanoin "pyrkimys ymmärrykseen". Kuvaus tiivistää hyvin sivistyneen keskustelun tilanteessa, jossa keskustelijat ovat aiheesta eri mieltä. Sivistyneet ihmiset pystyvät nimittäin käymään keskustelua siitä huolimatta, että he ovat asiasta eri mieltä - ilman, että keskustelu ajautuu väittelyyn. On kyse siitä, että yrittää ymmärtää, miksi toinen ajattelee niin kuin ajattelee. On asetuttava toisen housuihin. Tämä saattaa välillä tuntua mahdottomalta, etenkin, jos keskustelun aihe on lähellä jommankumman tai molempien keskustelijoiden sydäntä. Minä itse naisena pystyn esimerkiksi kuvittelemaan lähes toteuttamiskelvottomaksi tilanteen, jossa minun olisi pitädyttävä ymmärtävän roolissa keskustellessani Donald Trumpin kanssa naisten oikeuksista ja tasa-arvosta, jotka Trump on tunnetusti polkenut kenkäänsä alle. Onkin tärkeää muistaa, että toisen ymmärtämisen yrittäminen ei tarkoita, että omasta mielipiteestä pitäisi luopua.

Sivistynyt ihminen tiedostaa sen, mitä ei tiedä, ja on valmis oppimaan uutta.

Huonosti uutisia seuraavana kansalaisena minä esimerkiksi pysyttelen usein hiljaa keskustelussa, joka käsittelee Lähi-idän kriisin viimeisimpiä käännteitä. Toisaalta osallistun innokkaana biologian opiskelijana aina aktiivisesti keskusteluun, jossa vertaillaan ystävien kesken punavihersokeuden esiintyvyyttä mies- ja naispuolisilla. Omat kiinnostuksen

kohteemme ohjaavat usein vahvasti sitä, mihin perehdymme tarkemmin ja mistä aiheista osaamme kertoa muille. Sivistynyt keskustelija huomioi tämän käytöksessään: Hän tietää, milloin on aika kuunnella muita ja milloin muiden kannattaa kuunnella häntä. Sitran artikkelin mukaan “kuuntelemalla ja pyrkimällä ymmärtämään toisten näkemyksiä ihminen on mukana prosessissa, jossa itse kehittyy”. Sivistynyt keskustelu onkin parhaimmillaan sitä, että oppii itse uutta ja toisaalta pystyy antamaan muille uutta tietoa. Uuden oppiminen edellyttää taitoa tiedostaa itse aukot omissa tiedoissaan ja sitä, että jaksaa kuunnella keskustelua myös esimerkiksi Israelin ja Palestiinan jäätyneestä konfliktista.

Muut huomioiva ja sivistynyt keskustelija ei saa toista tuntemaan oloaan tyhmäksi tai naurettavaksi, vaikka keskustelukumppani ei olisikaan täysin perillä keskustelun aiheesta. Osasyyn siihen, miksi luultavasti pidän suuni kiinni Lähi-idän kriisejä käsittelevässä juttutuokiossa, on pelko siitä, että keskusteluun osallistumalla paljastaisin tietämättömyyteni. Pelkään, että joudun pilkan kohteeksi. Olen joutunut tietämättömyyden takia leikillisen ivan ja naurun kohteeksi useita kertoja, ja toisaalta olen varmasti myös itse pahanillaisesti voivotellut puutteita toisten sivistyksessä. Nöyryytetyksi joutuminen saattaa muuttaa dialogin monologiksi, koska naurunalaiseksi joutunut kokee olevansa toista tyhmempi eikä enää uskalla sanoa mitään. Nöyryyttäjä saattaa siinä hetkessä tuntea olevansa toista sivistyneempi, mutta ainakaan kanssakäymisen taitojen näkökulmasta tämä ei ole totta. Sitran artikkelissa esitetäänkin: “Kun pidämme itseämme muita ylempinä, emme kuuntele; kun muita alemmina, emme uskalla puhua.”

Nykyään keskustelua voi kasvatusten kohtaamisen sijaan harjoittaa myös virtuaalisesti. Kanssakäymisellä on älylaitteiden ja sosiaalisen median ansiosta uusi ulottuvuus. Tämä ulottuvuus avaa valtavasti mahdollisuuksia keskusteluun, mutta vaatii toisaalta sivisty-

neeltä keskustelijalta uudenlaisia kykyjä. Tommi Melender syyttää blogitekstissään “Minäkin olen koneen orja” (Apu, 13.1.2019) älylaitteita siitä, että hän ei enää jaksaa keskittyä lukemiseen tai pitkien tekstien kirjoittamiseen. Melender nostaa esille älylaitteiden aiheuttaman lukutaidon heikkenemisen. Älylaitteet ja sosiaalinen media ovat kuitenkin synnyttäneet haasteita myös kanssakäymisen taidoissa.

Sosiaalisen median keskustelupalstoilla on helppoa piiloutua anonyymien nimimerkkien taakse, nimitellä rumasti, kiusata ja unohtaa kokonaan sivistyneen keskustelun piirteet eli toisten kunnioittaminen ja ymmärtämisen yrittäminen. Koska omia kasvoja eikä edes nimeä tarvitse paljastaa, on kynnyks jyrkkään ja epäkunnioittavaan kielenkäyttöön paljon matalampi. Sosiaalisessa mediassa sivistyneeltä keskustelijalta vaaditaankin taitoa siinä, että hän kykenee vastustamaan kiusausta alentua tällaiseen. Melender kirjoittaa tekstissään, että älylaitteiden käyttäminen muuttaa hänet “tyhmäksi ihmiseksi älykkäiden laitteiden maailmassa”. Hän viittaa siihen, että koneet häiritsevät keskittymistä jatkuvalla ärsyketulvallaan ja että älylaitteet hallitsevat ihmistä. Melenderin mielipidettä voi kuitenkin tulkita myös keskustelutaidoille ja niiden älylaitteiden käytöstä johtuvalle heikkenemiselle sopivasta näkökulmasta: Sosiaalisesti sivistynyt ihminen ei muutu “tyhmäksi” keskustelijaksi “älykkäiden laitteiden maailmassa”, vaan säilyttää hyvän keskustelijan ominaisuudet myös virtuaalisessa maailmassa.

Olen aina ollut ahkera lukutoukka niin koulukirjojen kuin vapaa-ajan kirjallisuudenkin osalta ja pitänyt korkeasti kouluttautuneisuutta suuressa arvossa. Äitini sanoi joskus, että vaikka akateeminen menestykseni ja opiskeluintoni ovat tärkeitä asioita, on hänelle kuitenkin kaikista tärkeintä se, millainen ihminen minusta kasvaa. Se on jäänyt jostain syystä vahvasti mieleeni. Koen, että äitini lausahdus liittyy jollain tavalla sivistyksen sosiaaliseen

puoleen. Niin sanottua kirjasisivistystä yhtään väheksymättä onkin mielestäni vähintään yhtä tärkeää, että sivistys ilmenee kanssakäymisessämme. 2020-luvun sivistynyt ihminen huomioi muut. 2020-luvun sivistynyt ihminen kunnioittaa ja kuuntelee. 2020-luvun sivistynyt ihminen pyrkii ymmärtämään toista - niin kasvotusten keskustellessa kuin keskustelun virtuaalisessa muodossakin.